

Zelenková, Anna

**Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský – dve osobnosti
česko-slovenského kontextu v medzivojnovom období**

In: *Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech :
(česko-slovensko-maďarské reflexe)*. Pospíšil, Ivo (editor); Šaur, Josef
(editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, pp. [131]-141

ISBN 978-80-210-5300-7

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133525>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

Anna ZELENKOVÁ

Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský – dve osobnosti česko-slovenského kontextu v medzivojnovom období¹

Mohlo by sa zdať, že téma vzťahu Franka Wollmana a Jozefa Gregora Tajovského časovo ani charakterom nezapadá do reflexii analyzujúcich rok 1989 a nasledujúce udalosti vo vývoji oboch literatúr. Zaradenie tohto referátu do programu konferencie však vyplýva z jednoduchej skutočnosti – F. Wollmanovi, ako jednému z najvýznamnejších česko-slovenských slavistov a komparatistov sa začala venovať systematická a dostatočná pozornosť najmä po roku 1989, v období, keď sa ukázala nevyhnutnosť metodologických návratov ku koreňom vedných disciplín, pretože nebezpečenstvo vedeckého prezentizmu najmä mladej generácie viedlo niekedy aj k objavovaniu už „známeho“, alebo k predkladaniu už overených teórií ako určitých nových hypotéz. Potvrdením renesancie výskumu Wollmanovho diela sú nové vydania jeho textov – napr. nemecké vydanie *Die Literatur der Slawen* (Slovesnosť Slovanů) (Frankfurt am Main 2003), slovinská edícia *Slovenska dramatika* (Slovinské drama) (Ljubljana 2004), česko-slovenský zborník *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru* (Bratislava – Brno 2006) alebo aj tematický okrúhly stôl na 14. medzinárodnom kongrese slavistov v macedónskom Ochride, ktorý sa venoval životu a dielu tejto výraznej slavistickej osobnosti.

V analýze Wollmanovej vedeckej biografie je zatiaľ pomerne málo spracované obdobie jeho bratislavského pobytu v rokoch 1919–1941² (od roku 1928 už Woll-

¹ Daná problematika je podrobnejšie spracovaná v pripravovanej knihe ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov* (grantový projekt GA AV ČR, IAA 900920702).

man prednášal na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, do Bratislavy však stále dochádzal prednášať), v ktorom slavista a komparatista napísal svoje najvýznamnejšie diela a nadviazal aj trvalé vzťahy so slovenskými prostrediami.³ Z obsahu jeho korešpondencie sa dozvedáme, že Wollman po príchode do Bratislavy prežíval určité sklamanie, pretože sa jeho očakávania, ktoré do svojho bratislavského pôsobenia vkladal, nenaplnili. Bratislava ho sklamala svojou malomestskou atmosférou, kde sa presadzovalo „*maďarónstvi Slováků v nejvyšších úřadech a pozadí toho všeho ubohost exponovaných Čechů*“.⁴ Svoju bratislavskú misiu však chápal aj napriek všetkým nedorozumeniam a problémom, s ktorými sa tu stretol, ako určité poslanie, ktoré charakterizoval v liste svojej českej kolegyni z Umeleckej besedy slovenskej, prekladateľke J. Huškovej-Flajšhansovej týmito slovami: „*My Češi na Slovensku povinni jsme přinášeti oběti ideálnímu českoslovensství, pro něž pracujeme neb máme pracovati. Věci osobní mají býti vzdáleny pracovníkům, již mají býti vzorem pro jiné.*“⁵ Ale namiesto univerzitnej kariéry získal zatiaľ iba postavenie suplenta na slovenských stredných školách v Modre a Bratislave, pretože Univerzita Komenského nemala vo svojich začiatkoch dostatočný počet poslucháčov a založenie jednotlivých fakúlt sa stále odkladalo pre personálne a administratívne problémy. Nepodaril sa mu ani pokus o vytvorenie umeleckej a vedeckej revue, ale aj napriek tomu sa nevzdal nádeje, že s otvorením Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave „*podarí se několika lidem čistých rukou a srdcí vybaviti slovenský a český živel z pout zlatého kovu a duchovní neplodné lenosti*“.⁶

Vo Wollmanovej korešpondencii sa prejavila aj špecifická črta jeho osobnosti – vnútorný boj medzi vedou a umením, ktoré sa najmä v jeho ranej činnosti neustále prelínali. Na jednej strane sa chcel umelecky presadiť ako dramatik – Wollman bol totiž od roku 1914 spoluzakladateľom a členom (aj keď pasívnym) umeleckého združenia mladých literátov a výtvarníkov Koliba –, na druhej strane to bola univerzitná kariéra, ktorá bola spojená aj s určitým spoločenským postavením. Mladý Wollman, ktorý viac počítal s profesiou slobodného umelca, bol, naopak Polívkom

² Porov. bližšie zborník *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru*. Eds. Hana Hložková – Anna Zelenková. Bratislava – Brno, Ústav etnológie SAV, Slavistická spoločnosť Franka Wollmana, Česká asociace slavistů, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2006.

³ Problematikou pôsobenia českej inteligencie na Slovensku sa zaoberá podrobne napr. RYCHLÍK, Jan: *Češi na Slovensku v letech 1918 – 1938*. In: *Češi na Slovensku*. Ed. Hana Zelinová. Martin, Slovenské národné múzeum 2000, s. 5–17.

⁴ Frank Wollman v liste Jiřímu Polívkovi zo 6. 3. 1920, ktorý je uložený v LA PNP v Prahe, fond Jiří Polívka.

⁵ Frank Wollman v liste J. Huškovej-Flajšhansovej z 24. 8. 1924, ktorý je uložený v Archíve literatúry a umenia SNK v Martine, sign. 159 I 28.

⁶ Frank Wollman v liste Jiřímu Polívkovi z 25. 11. 1920, ktorý je uložený v LA PNP v Prahe, fond Jiří Polívka.

Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský

povzbudzovaný k univerzitnej kariére, a preto si neustále uvedomoval nevyhnutnosť voľby: „*Bude nutno rozhodnouti se a vytvořiti ze sebe buď vědecký, buď dramatický typ a přirozeně užiti materiálních výhod toho nebo onoho... Cítím nemožnost tohoto postavení a nebezpečí Skyilly-Charybdy.*“⁷ Musíme tu však povedať, že Wollmanova kariéra dramatika, ktorá bola tematicky spätá so Slovenskom, sa na začiatku 20. rokov sľubne rozvíjala.⁸ V roku 1919 bolo na pokyn ministra pre správu Slovenska V. Šrobára a sekčného šéfa Ministerstva školstva a osvety J. Kvapila založené Družstvo Slovenského národného divadla, ktoré malo vybudovať prvú profesionálnu scénu na Slovensku a vytvoriť podmienky pre pôvodný činoherný repertoár.⁹ Umelecky orientovaný Wollman využil ponuku a jeho prvá dráma *Rastislav* bola uvedená v Slovenskom národnom divadle v Bratislave, v slovenskom preklade H. Gregorovej 17. marca 1922 (réžia M. Svoboda), získala aj štátnu dramatickú cenu a vzbudila záujem kritiky.¹⁰ Nasledujúca autorova expresionistická satira *Člun na mori* a ním upravená jednoaktovka J. Zeyera *Stará hádanka*, ktoré sa po prvýkrát hrali v Slovenskom národnom divadle 25. januára 1924, však dosiahli u divákov iba menší úspech a krátko po uvedení boli stiahnuté, aj keď dobová kritika uvádzala, že: „*Prevedenie Člunu na mori bolo literárnou udalosťou nášho bratislavského života.*“¹¹

Aj napriek oceneniam na scéne Slovenského národného divadla sa Wollman definitívne rozhodol pre vedeckú dráhu už v roku 1921, keď vznikla Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a vytvorili sa nové pracovné miesta. V listoch J. Polívkovi zisťoval podmienky pre habilitáciu na Karlovej univerzite, ktorá by zvýšila jeho možnosti na novozriadenej bratislavskej stolici porovnávacích dejín slovanských literatúr a ľudových tradícií. Ale predsa len pokračoval

⁷ Frank Wollman v liste Jiřímu Polívkovi z 5. 11. 1920, ktorý je uložený tamže.

⁸ Porov. bibliografiu prác Franka Wollmana, ktorá obsahuje aj údaje o jeho divadelnej tvorbe spolu s referátmi a správami o činohernom uvedení jeho hier. In: ZELENKOVÁ, Anna: *Bibliografía Franka Wollmana*. In: Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I. Eds. Hana Hlôšková – Anna Zelenková. Bratislava – Brno, Ústav etnológie SAV, Slavistická spoločnosť Franka Wollmana, Česká asociace slavistů, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2006, s. 19–76.

⁹ Začiatkami slovenského divadelníctva po roku 1918 sa zaoberá napr. RAMPÁK, Zoltán: *Ťažkosti so začiatkami SND*. In: Z. R.: *Dráma, divadlo, spoločnosť*. Bratislava, Tatran 1976, s. 175–184; tenže: *Slovenské profesionálne divadlo*. In: Z. R.: *Náčrt dejín slovenského divadla*. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení 1948, s. 32–48.

¹⁰ Otázka Wollmanovho vzťahu k divadlu, ktorú zámerne ponechávame stranou, by si zaslúžila samostatnú pozornosť. Interpretáciou Wollmanových hier sa zaoberá napr. ZÁVODSKÝ, Artur: *Frank Wollman a divadlo*. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 18, 1969. Řada literárněvědná (D). Č. 16, s. 237–240; OSOLSOBĚ, Ivo: *Danost tvarově intencionální aneb Wollmanovské opáčko*. Program, Státní divadlo v Brně 1967 – 1968, květen, s. 14–15.

¹¹ Jé: [B. n.] Slovenský denník, 27. 1. 1924, s. 6.

(okrem vedeckého štúdia) aj v práci na svojich dramatických hrách a Polívkovi v liste z 9. novembra 1922 napísal, že „*konfliktu v sobě a dvojitosti v tvorbě bojím se pro budoucnost nejvíce ... závidím lidem jednotného tvořivého typu ... to jsou privatissima, ještě mně samému nejasná...*“¹² V bohatej spoločnej korešpondencii sa Polívka oboznamoval aj s jeho mimoriadnou (1925) a riadnou profesúrou (1928) a Wollman svojho učiteľa, ktorého oslovoval „*prelaskavým příznivcem*“ a „*ryzím slovanským srdcem*“, takmer v každom liste informoval o svojej činnosti, študijných cestách alebo mu písal o slovenských pomeroch, ktoré „*jsou ovšem smutné, smutné hlavně z viny Čechů*“.¹³ V listoch z polovice 20. rokov Wollman zachytil aj narastajúce napätie na univerzite, kde sa postupne začala objavovať generácia mladých Slovákov, ktorí sa dostávali do konfrontácie s českým vedením univerzity. Ale pocit márnosti nad učiteľskou a vedeckou prácou českej inteligencie na Slovensku a aj nad ich niekedy až neľútostnou politikou a prístupom nepociťoval sám. Napr. aj jeho český kolega, historik V. Chaloupecký, napísal v roku 1925 v súkromnom liste, že: „*... filoz[ofická] fakulta, jakožto nejživější z celé university, nikomu na Slovensku dosud k srdci nepřirostla. Každý by si přál, aby fakulta dělala něco jiného... Slováci ... pocitují trpce, že na řízení university, na obsazování stolic, nemají vůbec vlivu a odtud to zklamání.*“¹⁴ Aj napriek rozvíjajúcej sa vedeckej kariére v polovici 20. rokov, ktorá mu priniesla spoločenské uznanie a určité ekonomické zázemie, Wollman predsa len prežíval (ako český intelektuál v Bratislave) pocity malomestského provincializmu, izolácie a kultúrnej vzdialenosti od pražského centra. V roku 1935, keď sa ešte z Bratislavy vyjadroval k polemike medzi F. X. Šaldom a B. Mathesiom o západnom individualizme a východnom kolektivismu, označil svoj hlas za „*jeden ze zapadlých na dunajské kulturní frontě*“.¹⁵

Wollmanov vzťah k modernej slovenskej literatúre bol iný ako dobové „*čechoslovakistické*“ chápanie, ktoré zastával napr. A. Pražák. Slovenskej literatúre sa najviac venoval práve v práci *Slovesnost Slovanů*, kde podal výklad slovanského literárneho procesu z hľadiska žánrov a začleňoval doň (v rámci periodizácie umeleckých smerov) genologické a ideové charakteristiky jednotlivých diel z konkrétnych národných literatúr. Podľa Wollmana je každá národná literatúra (teda aj slovenská) prítomná v generálnej literatúre a naopak – aj generálnu literatúru môžeme poznávať cez národné literatúry. Z týchto pozícií pristupoval Wollman

¹² Frank Wollman v liste Jiřímu Polívkovi z 9. 11. 1922, ktorý je uložený v LA PNP v Prahe, fond Jiří Polívka.

¹³ Frank Wollman v liste Jiřímu Polívkovi z 18. 6. 1927, ktorý je uložený tamže.

¹⁴ Citované zo štúdie BLÜML, Josef – JIROUŠEK, Bohumil: *Historik Václav Chaloupecký a Slovensko*. In: Aktuální slovakistika. Brněnské texty k slovakistice VII. Eds. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Brno, Ústav slavistiky FF MU 2004, s. 9.

¹⁵ WOLLMAN, Frank: *K polemice o individualismu a kolektivismu*. Slovenské smery umelecké a kritické, 2, 1934–1935, s. 297, apríl 1935.

Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský

v *Slovesnosti Slovanů* aj k slovenskej literatúre, ktorú nechápal „čechoslovakistic-ky“ – v Pražákovom duchu – ako podriadenú súčasť českého písomníctva, ale ako autonómny celok, v ktorom sa prejavujú analogické typy slavizmov a aj hlavná slovanská vývojová determinanta – sociálno-etický realizmus. Slovania podľa neho nemajú pestovať kultúrny panslavizmus ako určitú politickú doktrínu, ale ako „cit slovanskej súnaľezitosti, spolupráce a jazykovej blízkosti“, prostredníctvom ktorého vyjadrujeme napr. svoju českosť alebo slovenskosť. Práve tento kultúrny panslavizmus môže prekonať nacionálne antagonizmy v Európe a stane sa príspevkom Slovanov k budovaniu ideovo a politicky jednotnej Európy.¹⁶ V ankete o funkcii regionalizmu v dejinách slovanských literatúr, ktorá bola pripravená pre III. (neuskutočnený) zjazd slavistov v Belehrade v roku 1939, Wollman písal o slovanskej dvojpolárnosti etnického vývoja a o prepojenosti integračných a dezintegračných tendencií. A. Pražák hovoril v tejto ankete o silnom regionalistickom literárnom type československého písomníctva, ktorý vznikol „u nás dříve, než v cizích literaturách“;¹⁷ F. Wollman tvrdil, že javy, ktoré sú typické pre národnú diferenciaciu, sa nesprávne chápu ako „regionalismus v západním významu ... např. nesprávně se pokládala ještě nedávno literatura slovenská za regionální útvar literatury české“.¹⁸

P. Koprda tvrdí, že „Wollman je pre Slovákov nevyhnutný, lebo vyjadruje moderným pojmoslovím dvojité slovensko-slovanskú podstatu slovenského literárneho vývinu“.¹⁹ Podľa neho programovo nadväzuje na Hurbanov článok *Slovensko a jeho život literárny*, a to tým, že obaja spoločne pochopili, že „integrácia Slovákov ide ruka v ruke so slovanskou integráciou“.²⁰ Aj keď sa Wollman konkrétne nevenoval slovenskej literatúre 19. alebo 20. storočia (v jeho bibliografii nenájde- me žiadnu štúdiu venovanú slovenskej literatúre) a ani ako kritik neprejavil počas svojho dvadsaťročného pôsobenia na Slovensku záujem o súdobú slovenskú literatúru, časti venované slovenskej literatúre v *Slovesnosti Slovanů* sú aj napriek tomu, že sú tézovité a stručné, svojou koncepciou v danom dobovom kontexte ojedinelé. Na rozdiel od rozsiahlych Máchalových *Slovanských literatúr I–III* (1922–1929) tu nie je slovenská literatúra zaradená do literatúry českej alebo neskôr „českosloven-

¹⁶ Porov. WOLLMAN, Frank: *Panuropeism a panslavism*. Průdy, 10, 1926, č. 1, s. 39–40.

¹⁷ PRAŽÁK, Albert: *Značaj regionalizma u životu slovenskih književnosti. Rôle du régionalisme dans la vie des littératures slaves*. In: III. međunarodni kongres slavista (Beograd, 18. – 25. IX 1939). Reprint – izdanje materijala neodržanog kongresa. Ed. Bogolub Stanković. Beograd, Slavističko društvo Srbije 2008, s. 115.

¹⁸ Tamže, s. 116.

¹⁹ KOPRDA, Pavol: *Frank Wollman očami neslavistu*. In: Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I. Eds. Hana Hlôšková – Anna Zelenková. Bratislava – Brno, Ústav etnológie SAV, Slavistická spoločnosť Franka Wollmana, Česká asociace slavistů, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2006, s. 120.

²⁰ Tamže, s. 121.

skej“ a nepochybuje sa už o jej existencii a historickej oprávnenosti. Máchal venoval slovenskej literatúre pomerne veľký priestor, ale napr. úsilie štúrovskej generácie o spisovnú slovenčinu a o formovanie svojbytnej národnej literatúry označoval za separatizmus, ktorý prispel k spoločnému „rozkolu“ a vývojovému zaostávaniu slovenskej „vetvy“. Štúra a jeho dielo však na druhej strane interpretoval ako jeden z vrcholov slovenskej romantickej ideológie. Wollman vychádzal z odbornej literatúry a uvádzal viaceré dostupné syntézy, ako sú práce J. Vlčka, R. Zawiliňského, A. Pražáka, F. Frýdeckého, Š. Krčméryho, P. Bujnáka atď. Svoj výklad začal slovenským národným obrozením, Bernolákovým pokusom o spisovnú slovenčinu a vyzdvihol snahu štúrovcov o literárne spojenie katolíkov a evanjelikov do jednotného protimaďarského prúdu. Ale na druhej strane písal o tom, že Štúrova kodifikácia spisovného jazyka v roku 1843 vyvolala polemiky, ktoré pretrvávali ešte do 20. rokov 20. storočia. Stručne analyzoval napr. Hviezdoslavovu poéziu a z realistov vyzdvihoval ešte M. Kukučina a J. Gregora-Tajovského. Práve s posledne menovaným nadviazal v roku 1920 aj osobné priateľstvo, keď ich spolu zoznámil vtedajší minister s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobár, ktorý ako predseda Družstva Slovenského národného divadla navrhol preklad Wollmanovej hry *Rastislav* (tlačou vyšla v Košiciach v roku 1922) do slovenčiny. Wollman svoj preklad konzultoval práve s Hanou Gregorovou a J. Gregorom-Tajovským, ktorý však bol proti prepisom českých textov do slovenčiny a naopak. Úspešná premiéra hry, ktorá bola ocenená aj slovenskou dramatickou cenou, sa konala 17. marca 1922 v Slovenskom národnom divadle v Bratislave a autor venoval Tajovskému aj svoju filozoficko-lyrickú drámu *Bohokrál* (tlačou vyšla v Prahe v roku 1921).

V Bratislave Wollman navštevoval dom Gregorovcov, ktorý sa stal najmä vďaka Hane Gregorovej „minicentrom“ kultúrneho života v meste.²¹ Je známe, že sa tu schádzali bratislavskí intelektuáli, a to najmä vtedy, keď Tajovský odišiel v roku 1925 do dôchodku. Wollman a Tajovský, ako dvaja navzájom si blízki dramatici, sa spolu veľa rozprávali o svojich divadelných hrách a spájal ich aj obdiv k ruskej realistickej dráme, k mravnému etosu Tolstého a grotesknému lyrizmu Čechova. Wollman vyzdvihoval v Tajovského tvorbe napr. umenie realistickej typizácie, sociálne hľadisko, využitie ľudového hovorového jazyka a pozorovaciú schopnosť psychologickéj drobnokresby; na druhej strane spájal Tajovského realizmus, vychádzajúci údajne zo štýlu Kukučinových noviel a autobiografických skúseností z pražského pobytu, v *Slovesnosti Slovanů* s didaktickou, výchovnou tendenciou, „vedoucí jej leckde v četných povídkách až k syrovému naturalismu.“²² V rozhovoroch s Tajovským poukazoval na súvislosti s juhoslovenskou dramatikou – v námete *Hriechu* (1911) našiel spoločné znaky s jednoaktovkou *Amerikánka* (neskôr

²¹ PETRUS, Pavol: *Jozef Gregor Tajovský v živote a v listoch*. In: *Studia Philologica* 5. Zborník Pedagogickej fakulty a Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity. Prešov 1997, s. 13.

²² WOLLMAN, Frank: *Slovesnost Slovanů*. Praha, Vesmír 1928, s. 213.

Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský

publikovanou s názvom *Život*) od chorvátskeho spisovateľa S. Tucića, a to v motíve nevery nešťastnej ženy, ktorej muž odišiel za prácou do Ameriky. V aktovke *Tma* (1912) zase objavil určitú súvislosť s hrou chorvátskeho dramatika J. Kosora *Požiar strasti (Požiar vášne)*. Podľa Wollmana zachytili obe drámy odveký zápas dobra a zla, predstavovaný v expresívne a existenciálne vyhranenom spore o pôdu. Pri *Smrti Ďurka Langsfelda* (1923) zasa odhalil Tajovského štúdium Shakespeara, čo sa odrazilo v oblasti dramatického vplyvu na výstavbu davových scén.

Wollman sa s Tajovským stretával v medzivojnovnej Bratislave aj v Literárnom odbore Umeleckej besedy slovenskej, ktorá po roku 1921 združila slovenskú generáciu umelcov, ktorí zastávali priaznivý postoj k novej česko-slovenskej kultúrnej politike. Aj z iniciatívy F. Wollmana vydal Literárny odbor k 50. výročiu životného jubilea Tajovského *Sborník Jozefa Gregora-Tajovského* (Bratislava 1925), ktorý spolu s F. Tichým a L. N. Zvěřinou aj redigoval. Zborník na oslavu Tajovského bol pripravený ako príspevok k česko-slovenskému kultúrnemu dialógu – za slovenskú stranu prispeli H. Gregorová, J. Jesenský, P. Bujnák a A. Štefánek, za českú F. Tichý, L. N. Zvěřina, F. Wollman atď. Podnetom pre vznik zborníka však nebolo iba jubileum, ale aj Tajovského článok *Slováci a čeština*.²³ Autor sa v ňom vrátil k jazykovej situácii na Slovensku na prelome 18. a 19. storočia a neinterpretoval štúrovskú „odluku“ od češtiny v tom význame, že slovenským katolíkom chýbalo na začiatku národného obrodzenia vedomie spoločnej česko-slovenskej tradície a že práve konfesijné dôvody viedli k tomu, že slovenskí katolíci považovali češtinu za cudzí element, za reč husitov a luteránskych odrodilcov. Podľa neho prenikali slovakizmy do po česky napísaných textov na Slovensku z viacerých príčin, ale nikdy nie z antihusitských nálad. Tradície českého jazyka na Slovensku, ako to vidieť v modlitebných knižkách alebo betlehémских hrách, sa vyvíjali paralelne s českými pomermi. Ako príklad uviedol svojho starého otca (nar. 1820), ktorý vyrastal na strednom Slovensku, v Tajove, v rigoróznom katolíckom prostredí, a celý život sa modlil po česky. Článok zakončil slovami, že „*Slováci v dobe slovenčiny, do prevratu, viac žili českým slovom tlačeným ako – slovenským*“,²⁴ a preto nie je podľa neho správne rozdeľovať slovenskú literatúru na prelome 18. a 19. storočia iba z jazykového hľadiska na evanjelický a katolícky prúd. Obe línie sa vyvíjali v blízkom kontakte s češtinou.

Názory Tajovského na otázku jazyka boli iné ako názory Alberta Pražáka, ktorý tvrdil, že slovenskí katolícki kňazi a spisovatelia kritizovali husitské vplyvy na Slovensku šírené cez češtinu. Najrozsiahlejší článok publikoval v zborníku venovanom Tajovskému s názvom *O čom sme uvažovali...*²⁵ slovenský sociológ, zá-

²³ TAJOVSKÝ, Jozef Gregor: *Slováci a čeština*. Prúdy, 8, 1924, s. 329–332.

²⁴ Tamže, s. 332.

²⁵ Porov. ŠTEFÁNEK, Anton: *O čom sme uvažovali...* In: *Sborník Jozefa Gregora-Tajovského*. Eds. František Tichý – Frank Wollman – Ladislav N. Zvěřina. Bratislava, Literárny odbor Umeleckej besedy slovenskej 1925, s. 24–58.

stanca česko-slovenskej jednoty A. Štefánek. Vychádzal v ňom zo svojho predchádzajúceho rozboru *Slovenská a československá otázka*,²⁶ v ktorom analyzoval jednotlivé stanoviská na Slovensku podľa postoja k češtine: 1. „mechanická“ koncepcia, ktorú predtým zastávala evanjelicky orientovaná generácia, a to s úmyslom nahradiť slovenčinu vo verejnom styku aj v literárnej komunikácii spisovnou češtinou; 2. „staroslovenská“ koncepcia, ktorá propagovala jazykový separatizmus a svojou radikálnou formou odmietala aj akúkoľvek formu česko-slovenskej vzájomnosti; 3. „evolucionistická“ koncepcia, deliaca sa ešte na aktívnu a pasívnu, ktorá vychádzala zo stanoviska národnej jednoty a uznávala češtinu a slovenčinu ako rovnocenné jazykové varianty. Štefánek v danom jubilejnom zborníku analyzoval posun od mechanického k evolucionistickému stanovisku a zároveň vysvetľoval spoločné východiská, z ktorých vyplývalo, že v budúcom „československom“ vývoji nesmie ísť o českú unifikáciu, o „mechanické počesťenie Slovenska“²⁷ – vzhľadom k ústavnému uzákoneniu slovenčiny ako štátneho jazyka – a ani o slovenský nacionalizmus vyradujúci češtinu z verejného života. Česi a Slováci tvorili podľa Štefánka (a podľa neho išlo aj o názory J. G. Tajovského)²⁸ kultúrne vždy jeden národ, a to aj napriek tomu, že sa potom rozdelili, no čeština bola v minulosti spoločným jazykom a sprostredkovateľom kultúry. Vznik spisovnej slovenčiny podľa týchto názorov nevyplýval z prirodzeného jazykového vývoja alebo etnických rozdielov, ale z vonkajších, vynútených okolností, tj. z politického tlaku maďarizácie (na ktorý sa odvolával aj M. Hodža v spise *Československý rozkol*, Turčiansky Sv. Martin 1920). Štefánek dospel k názoru, že „*nedôstojné by bolo neuznať kultúrnu spoluprácu Slovákov na spoločnej českej, lepšie povedano československej kultúre, neuznať periferické vplyvy krajových nárečí a kultúrnych zvláštností... Slovenský regionálny nacionalizmus sa nijako neprotiví československému národnému ideálu, je jeho doplnkom...*“²⁹ Tajovský bol už pred prvou svetovou vojnou v otázke česko-slovenských vzťahov presvedčený o kultúrnej jednote a spoločnej literatúre, písanej ale dvoma spisovnými jazykmi, čo vyjadril slovami: „*S bratmi Čechmi viaže nás päťstoročná literárna reč a spoločná kultúra... Kultúrne sme jedno, máme jednu literatúru, písanú dvoma spisovnými jazykmi, to naše krédo. Najužšia česko-slovenská vzájomnosť je naším programom.*“³⁰

²⁶ ŠTEFÁNEK, Anton: *Slovenská a československá otázka I–V*. Prúdy, 6, 1922, č. 1, s. 22–30; č. 2, s. 85–93; č. 3, s. 169–180; č. 4, s. 232–244; č. 5, s. 286–289.

²⁷ Porov. ŠTEFÁNEK, Anton: *O čom sme uvažovali...* In: Sborník Jozefa Gregora-Tajovského. Eds. František Tichý – Frank Wollman – Ladislav N. Zvěřina. Bratislava, Literárny odbor Umeleckej besedy slovenskej 1925, s. 53.

²⁸ Porov. tamže, s. 57.

²⁹ Tamže, s. 58.

³⁰ TAJOVSKÝ, Jozef Gregor: *Výklad programu Slovenskej národnej strany*. Turčiansky Sv. Martin 1914. Citované podľa URBAN, Zdeněk: K některým otázkám česko-slovenských vztahů a jejich periodizace. Český lid, 76, 1989, č. 4, s. 203.

Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský

Nie je veľmi známe, že neskorší člen Slovanského ústavu F. Wollman bol v januári 1928 požiadaný slovenským sociológom a zástancom čechoslovakistickej myšlienky A. Štefánkom o príspevok do jubilejného zborníka k 50. výročiu narodenia M. Hodžu. Wollman, ktorý plánoval pripraviť štúdiu *Slovanská otázka u Hodži*, považoval Hodžovo chápanie slovanstva za moderný slavizmus, ktorý zohráva úlohu sprostredkovateľa medzi európskym Západom a byzantským Východom, a za príspevok ku kultúrnemu zjednoteniu Európy. Daná štúdia, ktorá mala nadviazať na jeho predchádzajúci článok *Panuropeism a panslavism*,³¹ chcela ukázať Hodžu ako moderného slovanského politika 20. storočia, ktorý chápal českú a slovenskú otázku ako spoločné hľadanie priestoru medzi veľmocenským Nemeckom a Ruskom. Štefánkova žiadosť súvisela s prejavom Hodžu (ministra školstva a národnej osvety) v januári 1928, keď sa ako politik vyjadril k hospodárskym a inštitucionálnym úlohám Slovanského ústavu, ktorého cieľom bolo podporovanie výskumu slovanstva v širších stredoeurópskych pomeroch, integračná tendencia slovanských krajín navzájom. V liste A. Štefánkovi Wollman uviedol, že Hodžovo slovanstvo pokladá „*pro posunutí v oblast skutečných hodnot z pouhé literatury za tak pozoruhodné, že by měla být vydatněji podporována literárně*“.³² Wollmanovi bola blízka Hodžova predstava slovanskej syntézy ako dialektickej jednoty kultúrneho nacionalizmu a internacionalizmu, názor, že Slovania musia obhájiť svoje miesto v svetovej civilizácii, a to v tom význame, že obohatia jej západný racionalizmus ideou vzájomnosti a kultúrnej spolupráce, alebo tým, že budú sprostredkovať idey medzi európskym Západom a Východom, aby „*mohli se státi rovnocenným součinitelem na základě svých vlastních skutečných hodnot*“.³³ Wollman nakoniec príspevok nenapísal a pravdepodobným dôvodom bolo asi časové zaneprázdnenie a v roku 1928 odchod z Univerzity Komenského v Bratislave na Masarykovu univerzitu do Brna.

Je zrejmé, že program vzájomnosti, ktorý na Slovensku propagovali od prelomu storočia hlasisti, zblížil na začiatku 20. rokov Tajovského s mladým českým slavistom, ktorý súhlasil s redigovaním zborníka k výročiu J. G. Tajovského. Wollman v ňom publikoval esej *Z besed slovenského a českého dramatika*,³⁴ v ktorej

³¹ WOLLMAN, Frank: *Panuropeism a panslavism*. Prúdy 10, 1926, č. 1, s. 39–40.

³² Frank Wollman v liste Antonovi Štefánkovi z 20. 1. 1928, ktorý je uložený v Archíve literatúry a umenia SNK v Martine, sign. 135 E 45.

³³ HODŽA, Milan: [Bez názvu.] In: Ročenka Slovanského ústavu I. Za rok 1928. Praha, Slovanský ústav 1929, s. 14.

³⁴ WOLLMAN, Frank: *Z besed slovenského a českého dramatika*. In: Sborník Jozefa Gregora-Tajovského. Eds. František Tichý – Frank Wollman – Ladislav N. Zvěřina. Bratislava, Literárny odbor Umeleckej besedy slovenskej 1925, s. 80–86. V rozšírenej a upravenej verzii vyšiel tento článok aj pod názvom *In memoriam dobrého človeka*. In: Jozef Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 369–372.

analyzoval aj svoj vzťah k česko-slovenskej otázke práve v rozhovoroch s týmto slovenským spisovateľom. Ich spoločné stanovisko (ktoré sa v Štefánkovej terminológii približovalo k „evolucionistickej“ koncepcii) sa odrazilo v postoji proti násilnej slovakizácii českých spisov a naopak. Ale aj napriek tomu Wollman, ako už bolo uvedené vyššie, na žiadosť V. Šrobára konzultoval preklad *Rastislava* do slovenčiny nielen s H. Gregorovou, ale aj s Tajovským. Český slavista sa potom s Tajovským stretával až do jeho smrti v roku 1940, keď sa takmer ilegálne (ako Čech) zúčastnil jeho pohrebu a keď už nové politické pomery, ktoré boli poznačené politickým nacionalizmom, pretrhli tradičné česko-slovenské väzby. Podľa Wollmana práve veľké sklamanie tohto významného slovenského spisovateľa a dramatika zo spoločenského vývoja prispelo k predčasnému odchodu zo života. Tajovský však „žije ve svém díle a vytváří ... jednotu československou“.³⁵ Svoju esej ukončil spomienkou na to, že pri rozhovoroch s Tajovským sa vždy stretávali „na spoločné, ideové a mravní půdě“.³⁶ Ešte aj po viac než tridsiatich rokoch napísal: „Nejlepší člověk, s kterým jsem se setkal na Slovensku za těch dvacet let své práce tam, byl J. G. Tajovský.“³⁷

Aj keď Wollman (okrem toho, že mal hlavný úväzok v Brne) stále dochádzal externe učiť do Bratislavy (prakticky až do zimného semestra 1940), musel potom ako profesor českej národnosti, na základe novej legislatívy opustiť slovenské územie. Rozhodnutím slovenskej vlády zo dňa 18. marca 1939 o prepustení všetkých českých zamestnancov zo štátnych úradov, podnikov a ústavov (aj z Univerzity Komenského) sa väčšina českej inteligencie musela do 30. júna t. r. povinne vrátiť do Protektorátu.³⁸ Wollmana sa zatiaľ dané vládne opatrenie pre jeho iba externý úväzok na Slovensku bezprostredne nedotýkalo, ale aj napriek tomu bolo evidentné, že ako Čech nebude môcť v budúcnosti prednášať. Na Slovensko sa už nevrátil, aj keď vzájomné kontakty nikdy neprerušil. Je však zrejmé, že práve tu sa vytvárali základy jeho komparatívneho a slavistického diela, ktoré predstavuje aj ukážkový príklad česko-slovenskej symbiózy. Keď odchádzal po viac než dvadsaťročnom pôsobení v Bratislave naspäť do Čiech 1940 – symbolicky v roku Tajovského smrti – napísal v eseji *U kolébky národa* tieto slová: „Když jsme na Sloven-

³⁵ WOLLMAN, Frank: *In memoriam dobrého člověka*. In: Jozef Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach. Eds. Karol Rosenbaum – Andrej Mráz. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 372.

³⁶ WOLLMAN, Frank: *Z besed slovenského a českého dramatika*. In: Sborník Jozefa Gregora-Tajovského. Eds. František Tichý – Frank Wollman – Ladislav N. Zvěřina. Bratislava, Literárny odbor, Umelecká beseda slovenská 1925, s. 85.

³⁷ WOLLMAN, Frank: *In memoriam dobrého člověka*. In: Jozef Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach. Eds. Karol Rosenbaum – Andrej Mráz. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 372.

³⁸ Porov. ŠISLER, Stanislav: *Odchod českých státních zaměstnanců ze Slovenska v letech 1938–1945*. Český lid, 76, 1989, č. 4, s. 231–238.

Frank Wollman a Jozef Gregor-Tajovský

*sko přišli, našli jsme tu lid na stupni folklorním a vědomí národní pospolitosti bylo nepatrné,*³⁹ no počas medzivojnového obdobia bolo podľa neho možné „*pohlížet zpět do předpřevratového života slovenského prostřednictvím osobních a rodinných styků*“,⁴⁰ aby sme „*zažili událost, která se už sotva bude opakovat v Evropě ... zrození národa.*“⁴¹

³⁹ WOLLMAN, Frank: *U kolébky národa*. Přítomnost, 15, 1938, č. 42, s. 669.

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Tamže.

